“KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNING RUXIY HOLATI”

Musayeva Gulshanda Rajabovna

Buxoro shahar 3-umimiy o'rta ta'lim maktab amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA:Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning shaxsiyati va xulq atvori rivojlanishidagi muammolar haqida fikir yoritilgan. Ushbu muammolarni bartaraf etish usullari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: o’quvchilar, xulq-atvor, yosh inqirozi, psixokorreksiya.

Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar shaxsiyati va xulq-atvoridagi muammolar ko’pincha yetti yosh inqiroziga bog'liq bo'ladi, uning kechishi esa maktabga moslashishdagi qiyinchiliklar bilan yanada murakkablashishi mumkin. L.F. Obuxova etti yosh inqirozning asosiy simptomatologiyasi sifatida quyidagilarni ta'kidlaydi: • o’jarlikning paydo bo’lishi: istak va faoliyatning mos kelmasligi, ayni faoliyat bolaning o'zi uchun qanday ahamiyatga ega ekanligini anglab yetmasligi oqibatida ruhiy siqilish yuzaga keladi; • xulq-atvor: bola o'z xayolida nimalarnidir yaratadi, nimanidir yashiradi (ruhiyati yopiq); • "achchiq konfet" simptomi: bola o'zini yomon his qiladi, lekin buni ko'rsatmaslikka harakat qiladi. Tarbiyada qiyinchiliklar paydo bo'ladi: bola chekinishni boshlaydi va nazoratsiz bo'lib qoladi . L. S. Vygotskiy 6-7 yillik inqirozni ajratib ko'rsatdi. L. S. Vygotskiyning tadqiqotlariga ko'ra, katta yoshli maktabgacha yoshdagi bola xulq-atvori, injiqligi, o'ziga xosligi, sun'iy xatti-harakati bilan ajralib turadi. Bolada o'jarlik, negativlik namoyon bo'ladi. Xulq-atvorda qasddan, bema'ni va sun'iy qiliqlar paydo bo'ladi, qandaydir qayri oddiy sun’iy harakatlar qiladi. Yetti yosh inqirozini tasvirlab L. I. Bojovich 6-7 yoshdagi bolada birinchi marta bolaning ob'ektiv ijtimoiy pozitsiyasi va uning ichki pozitsiyasi o'rtasida nomuvofiqlik paydo bo'lishi, uning ijtimoiy mavqeini ta'minlaydigan faoliyatga ehtiyoj borligini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, 6-7 yosh inqirozining markazida rivojlanish jarayonida paydo bo'lgan yangi ehtiyojlar va bolaning turmush tarzi va uning atrofidagi odamlarning munosabati bilan to'qnashuvi natijasida yuzaga keladigan ziddiyat yotadi. Atrofdagi kattalar

o'rtasidagi munosabatlar bolaga uning ehtiyojlarini qondirishga imkon bermaydi. Bu umidsizlikning paydo bo'lishiga, ehtiyojlardan mahrum bo'lishiga olib keladi. Ushbu holat bu vaqtga kelib paydo bo'lgan ruhiy o’zgarishlar oqibatida yuzaga keladi. Yetti yosh inqirozining "yetti qirrasi"

1. Spontanlikni (o'ylamasdan va ikkilanmasdan harakat qilish qobiliyatini) yo'qotish. Bolaning spontanligining yo'qolishi aqliy tashkil etuvchini faoliyatga kiritish bilan bog'liq bo'lib, u tajriba va faoliyat o'rtasida joylashgan bo'lib, bu bolaning o’zi ko’nikib qolgan sodda va to'g'ridan-to'g'ri harakatlariga qarama-qarshidir

2. Bolaning asosiy turmush tajribalarining o'zgarishi. Bola atrof-muhit ta'sirini boshdan kechirishning bir muhitidan boshqasiga o'tadi.

3. Tajribalarni umumlashtirish. Birinchi marta his-tuyg'ular mantig'iga asoslangan tajribalarni umumlashtirish fenomeni paydo bo'ladi.

4. Ehtiyojlarni, motivlarni qayta qurish, qadriyatlarni qayta baholash.

5. Bolaning atrof-muhitga yangi munosabati. Bola uchun atrof-muhitga munosabatning o'zgarishi atrof-muhitning o'zi o'zgarganligini anglatadi. Bu bolaning rivojlanishining butun yo'nalishi o'zgarganligini anglatadi. Rivojlanishning yangi davri keladi, faoliyatning manfaatlari va maqsadlari o'zgarib boradi

6.O'ziga nisbatan umumlashtirilgan munosabat. Insonning insoniy qadr-qimmatini anglash, o‘zini hurmat qilish paydo bo’ladi. O'ziga, o'z muvaffaqiyatiga, mavqeiga qo'yiladigan talablar darajasi ortib boradi. O'z-o'zini hurmat qilish faol shakllanadi.

7. Boshqalarga nisbatan umumlashtirilgan munosabat. Atrofdagi odamlarga, otaning, onaning obro'siga nisbatan ijtimoiy mavqe qayta shakllanadi.

O'zgarishlarning butun majmui ta’siri natijasida bola bir qator harakatlarni amalga oshiradi, uning motivi bir lahzali istak bilan emas, balki uning shaxsiyatining namoyon bo'lishi bilan bog'liq, ya'ni motiv vaziyatdan farqlanadi. Boshlang'ich maktab yoshida konfliktning kuchayishi, uyatchanlik, o'ziga ishonchsizlik, tashvish, tajovuzkorlik va boshqalar bilan bog'liq muammoli xatti-harakatlar

shakllari paydo bo'la boshlaydi. Shaxsiy va xulq-atvor muammolari maktabdagi o'zaro munosabatlar (o'qituvchi, tengdoshlar) hamda oiladagi munosabatlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Kichik yoshdagi o'quvchilarning maktab sharoitiga yomon moslashuvi va yo'nalishini ko'rsatadigan sindromlar ko'rinishidagi deviant xatti-harakatlarning namoyon bo'lishiga quyidagi temperament belgilari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan xarakterli xususiyatlar jiddiy ta'sir qiladi: hissiy reaktsiyalarning yuqori faolligi va intensivligi, tartibsizlik, bezovtalik, sust moslashuvchanlik va sezgirlik. Boshlang'ich maktab yoshida konflikt darajasi asosan bolaning o'zini o'zi tanqid qilishi va o'ziga talab qo'yish darajasi bilan bog'liq. Mojarolarning namoyon bo'lishi bolalar tomonidan muloqot, o'yin va o'quv faoliyatida muammoli vaziyatni hal qilish jarayonida o'zini o'zi himoya qilish shakllari sifatida ishlatilishi mumkin. Bu yoshdagi o'quvchilarda konflikt namoyon bo'lishining mazmuni va intensivligi o'quv faoliyatini tashkil etish xususiyatlariga, o'quv faoliyatining muvaffaqiyat darajasiga, temperament turiga, muloqotchanlik qobiliyatlarini shakllantirish darajasiga va shaxs tuzilishining boshqa xususiyatlariga bog'liq. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ta'kidlashicha, mojaroning yuqori darajasi ko'pincha o'quv yuklamasiga bardosh bera olmaydigan va muvaffaqiyatli sinfdoshlariga nisbatan o'zini past his qiladigan o'quvchilarda namoyon bo'ladi. Konfliktli xulq-atvor egalari bo'lgan kichik maktab o'quvchilarini psixologik qo'llab-quvvatlash maktabda o'qishning boshidan boshlab o'quvchilar o'rtasidagi ziddiyat darajasini aniqlashga qaratilgan tizimli diagnostika ishlarini, shuningdek, bolalardagi nizolar darajasini kamaytirishga qaratilgan psixokorreksion ishlarini o'z ichiga oladi. Kichik yosshdagi o'quvchilarda shaxsiy va xulq-atvor muammolarining butun majmuasi uyatchanlik asosida paydo bo'lishi mumkin, bu yuqori vaziyat va shaxsiy tashvish, o'ziga shubha, aybdorlik va o'ziga past baho berish bilan tavsiflangan integral shaxsiy sifat shaklida tushunilishi mumkin. Bu muammolar oilaviy tarbiyaning kamchiliklari bilan bog'liq bo'lishi mumkin; kommunikativ va interaktiv xususiyatlar (aloqa qilmaslik, passivlik, sherikga e'tibor bermaslik, xushmuomalalik etishmasligi, kelishuvga erisha

olmaslik va boshqalar); psixologik xususiyatlar (autizm, majruhlik, bag'ritoshlik, apatiya, psixologik mos kelmaslik, kognitiv qiyinchiliklar va boshqalar); xarakterologik xususiyatlar (negativizm, ishonchsizlik va shubha, muvofiqlik va boshqalar); ruhiy muvozanat va somatik stress. Uyatchan, o'ziga ishonchi yo'q kichik yoshdagi maktab o'quvchilarini psixologik qo'llab-quvvatlashning mazmuni - bu uyatchanlik darajasi va sabablarini aniqlashga qaratilgan psixodiagnostik ish, tashvish, aybdorlik darajasini pasaytirish, o'zini-o'zi hurmat qilish va o'ziga ishonchni shakllantirish uchun psixokorrektiv ish, turli psixokoreksiya usullari yordamida samarali muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish. Kichik yoshdagi o'quvchilarda maktabga moslashish muammosining yuqori darajasini ularni turli vaziyatlarda tashvishlanishga moyil bo'lgan shaxsiy xususiyat sifatida bolalarning ruhiy va jismoniy sog'lig'iga, ta'lim faoliyatining muvaffaqiyatiga ta'sir qiladigan ruhiy tushkunlik ko'rsatkichi sifatida ko'rish mumkin. Kichkina o'quvchining tashvishi, qo'rquvning yuqori darajasi oiladagi vaziyat, oilaviy ta'limning o'ziga xos xususiyatlari va ota-onalarning bola bilan o'zaro munosabati, sinfdagi hissiy muhit, o'qituvchilarning pedagogik muloqot uslubi, shaxsiy xususiyatlar va boshqalar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Amaliy misol: Sarvar 8 yoshda. Psixodiagnostik tekshiruv natijalariga ko'ra, u yuqori darajadagi tashvishga ega. Avtoritar oilada tarbiyalangan. Odatda u sinfga kirganda uni o'rab turgan hamma narsaga diqqat bilan qaraydi, qo'rqoq, astagina salomlashadi va o'z stoliga noqulay o'tiradi. U yopiq va “ichimdagini top” deydiganlar sirasiga kiradi, yangi o'yinlarni o'ynashdan, notanish faoliyatni boshlashdan qo'rqadi. Yosh o'quvchida yuqori darajadagi tashvish va qo'rquv maktabga moslashish davrini o'tkazishni qiyinlashtiradi, uning qobiliyatini ob'ektiv baholashga, o'quv faoliyatida tashabbus ko'rsatishga, o'qituvchilar, sinfdoshlar va ota-onalar bilan erkin aloqa o'rnatishga to'sqinlik qiladi. O.B.Martienko boshlang'ich maktab yoshidagi qo'rquv holatining namoyon bo'lishi geterogen ekanligini ko'rsatdi. Qo'rquvning yetakchi guruhlaridan biri bu bolalarning eng kuchli qo'rquvi - o'lim, hujum, yong'in qo'rquvi. Qo'rquvning ikkinchi guruhi - "umumiy ta'lim". Ushbu guruhga

maktabga kechikish qo'rquvi, kichik o'quvchining yetakchi faoliyati - o'qish shakllanishini aks ettiruvchi jazo kiradi. Uchinchi guruh - eng kam kuchli qo'rquvlar - ota-onadan qo'rqish, transport, yolg'izlik, suvdan qo'rqish. Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarda kuchli qo'rquvning maxsus guruhi birinchi sinf o'quvchilarining eng kuchli qo'rquvlarining ikki guruhining qotishmasi: jazo qo'rquvi va og'riq, zarar etkazilishi qo'rquvi sifatida namoyon bo'ladi. Kichik yoshdagi o'quvchilarning tashvish darajasini pasaytirish va hissiy holatini barqarorlashtirish uchun o'quv jarayonining barcha asosiy ishtirokchilariga qaratilgan psixologik yordamga kompleks yondashuv zarur: o'qituvchilar va ota-onalar uchun guruh va individual maslahatlar, psixologiyaning sinfdan va darsdan tashqari shakllari. -bolalar bilan turli usullardan foydalangan holda tuzatish ishlari olib borilishi lozim. Boshlang'ich maktab yoshidagi tajovuzkor xatti-harakatlar shaxsiy xususiyat sifatida tajovuzkorlik shaklida va muayyan vaziyatda yuzaga keladigan holat sifatida situatsion tajovuz shaklida namoyon bo'lishi mumkin. Boshlang'ich maktab yoshidagi tajovuzkorlikning sabablari biologik (irsiyat) bo'lishi mumkin; psixologik (motivatsionehtiyoj, hissiy-irodaviy, axloqiy sohalardagi buzilishlar); ijtimoiy-pedagogik (oilada nomutanosiblik, ota-ona va bola munosabatlari tizimidagi hissiy aloqalarning buzilishi, noqulay tarbiya uslubi). Agressivlikning namoyon bo'lishi jismoniy, og'zaki, bilvosita bo'lishi mumkin. Agressiv xulq-atvor shakllarini psixologik tuzatish hozirgi vaqtda quyidagi yo'nalishlarda turli usullar bilan amalga oshiriladi:

1. O'yin (yosh bolalar bilan ishlashda eng ko'p qo'llaniladi).
2. Tanish muhitdan voz kechish va tuzatuvchi muhit yoki guruhga joylashtirish (agar bolaning tajovuzkor xatti-harakati va uning yaqin atrofi o'rtasida bog'liqlik mavjud bo'lsa).
3. Ijodiy o'zini namoyon qilish (rasm chizish, dizayn, musiqa darslari va boshqa ijodiy faoliyat).
4. Agressiyaning ijtimoiy ma'qullangan faoliyatga sublimatsiyasi (mehnat, ijtimoiy ish, ijtimoiy ish - bemorlarga, qariyalarga g'amxo'rlik qilish va boshqalar).

5. Sportda tajovuzkorlikni sublimatsiya qilish: bolalarni hamkorlik ko'nikmalarini talab qiladigan jamoaviy sport turlari (futbol, basketbol va boshqalar) bilan tanishtirish maqsadga muvofiq, boks yoki karate kabi o'ta agressiv individual sport turlari esa nomaqbuldir.

6. Konstruktiv o'zaro ta'sir ko'rsatish va ko'proq moslashuvchan xatti-harakatlar ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadida o'quv guruhida ishtirok etish.

Xulosa qilib aytganda turli xil shaxsiy va xulq-atvor muammolari bo'lgan kichik yoshdagi o'quvchilarni psixologik qo'llab-quvvatlashni amalga oshirish algoritmi quyidagilarni o'z ichiga oladi: muammoni qo'yish, psixodiagnostik ish jarayonida uning mazmuni va sabablarini aniqlash, tuzatish ishlarining mazmuni va uni amalga oshirish shakllarini asoslash; bolaning psixologik xususiyatlarini, uning ijtimoiy muhitini va kattalar ishtirokining imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'quv jarayoni, tuzatish ishlarini amalga oshirish, uning samaradorligini tekshirish. Kichik yoshdagi o'quvchilarning turli shaxsiy va xulq-atvor muammolarini bartaraf etish uchun zarur psixologik-pedagogik shartlar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin: muammoli omillarni o'z vaqtida tashxislash va ularning ierarxik tuzilishini aniqlash; maktabning Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari www.pedagoglar.org 31-to’plam 3-qism May 2024 108 o'quv muhitida kichik yoshdagi o'quvchilarning aqliy rivojlanishidagi muammoli omillarni yo’qotishning ilmiy asoslangan modelining mavjud bo'lishi, o'qituvchi va psixolog tomonidan tegishli tashkiliy chora-tadbirlar, psixologik-pedagogik texnika va texnologiyalar tizimini ishlab chiqish va amalga oshirish; maktab jamoasining umumiy e'tiborini bolaning o'quv jarayonini insonparvarlashtirish va shaxsga yo'naltirish, oilaviy ta'lim sohasida ushbu tamoyillarga rioya qilishga ko'maklashish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. L.F.Obuxova. Bolalar (rivojlanish) psixologiyasi. Moskva 1996-y.

2. Vygotskiy, L.S. Psixologiya. 1991. No 4: Bolaning madaniy rivojlanishi muammosi (1928). [Matn] - M .: "Bustbust", 172 - 230 b.
3. Божович, Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. - М.: Просвещение, 1968. – 278 b.
4. G‘oziyev, E. (2010). Umumiy psixologiya. Yangi asr avlodi.